

N:o 23.

Ank. till Riksd. Kansli den 11 Maj 1885, kl. 5 e. m.

*Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 9,
angående väckt motion om åvägabringande af likformighet
i afseende på läroböcker vid undervisningen i statens
läroverk.*

Uti en inom Första Kammaran väckt motion (N:o 38) har Herr *B. Rääf*, med framhållande af de olägenheter, som skulle blifva en följd deraf, att statens olika läroverk så ofta använda för undervisning i samma ämnen och kurser läroböcker af olika författare, hemställt, »att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t måtte anhålla, det Kongl. Maj:t, när frågan om läroverkens ordnande kommer före, då äfven behagade fästa afseende vid den del deraf, som rör läroböckerna, och för afhjelpande af de här ofvan omnämnda olägenheter föreslå de åtgärder, som kunna befinnas lämpliga».

Motionen, som af Första Kammaran hänvisades till dess Första Tillfälliga Utskott, understöddes af detta, som hemstälde, »att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t måtte anhålla, det Kongl. Maj:t behagade vidtaga sådana åtgärder, som kunna befinnas lämpliga, för vinnande af största möjliga likformighet i afseende på de läroböcker, hvilka antagas till begagnande vid rikets allmänna läroverk».

Första Kammarren har gillat sitt Utskotts förslag, med den ändring endast att orden »största möjliga» utbyts mot »större», och har nu, sedan detta Första Kammarrens beslut blifvit Andra Kammarren delgifvet, frågan af denna för vidare utredning till Utskottet hänvisats.

Sedan motionären ur läroverkens redogörelser för läsåret 1883—84 framdragit exempel derpå, huru det ofta förekommer, att för samma ämnen och kurser olika läroböcker användas vid olika läroverk, framhåller han de olägenheter, som häraf kunna orsakas å ena sidan för en lärare, som förflyttas från ett läroverk till ett annat, enär han då ofta nödsakas att, icke utan svårighet, börja undervisa efter andra läroböcker än dem, hvilka han förut må hända under en längre tid följt, å andra sidan och i än högre grad för en lärjunge, som ombyter skola, enär denne med ens dels ser en stor del af sitt bokförråd obrukbar, dels får offra ej obetydlig tid för att sätta sig in i de inköpta nya läroböckerna.

Vidare synes motionären vilja antyda, att den nu nämnda olikformigheten ur undervisningens egen synpunkt är obefogad och menlig. Då målet naturligen vore att söka bibringa lärjungarne ett bestämdt kunskapsmått i bestämda ämnen, vore det svårt att förklara, att meningarna kunde vara så olika om hvilka läroböcker skulle begagnas. Att de alla skulle vara lika goda, kunde man väl ej antaga, och lätt leddes man då på den tanken, att vid många läroverk mindre goda läroböcker användes, hvaraf ett sämre resultat torde följa.

En invändning mot den af honom önskade likformigheten upptager motionären sjelf till besvarande. Genom den fria konkurrensen, skulle man kunna säga, hade synnerligen goda resultat vunnits i afseende på nya läroböcker, och många utmärkta sådana hade derigenom framkommit. Men motionären vore öfvertygad, att den åsyftade likformigheten och den dermed följande strängare kontrollen vid valet icke skulle verka hämmande af det redbara arbetet på utgifvande af goda läroböcker, ty de, som antoges till allmänt begagnande i statens skolor, skulle lemna sina utgifvare så riklig belöning genom sin stora spridning, att deraf eggelse till fortfarande sträfvan skulle vinnas. I förbigående anmärker ock motionären, att han äfven velat förekomma de missbruk, som kunna uppstå genom att författare och förläggare ej hafva så ringa intresse af att nya böcker och förändrade upplagor deraf ofta utgifvas och antagas till begagnande.

Men afseende på sättet att nå det af honom eftersträfvade målet anser motionären, att saken lämpligen kunde ordnas så, att af Kongl. Maj:tu ju förr desto hellre och sedan hvart femte år tillsattes en granskningskommission af ett behöfligt antal dertill kunnige män, som under året skulle granska och för följande fem åren bestämma, hvilka läroböcker i statens skolor och dess olika klasser skulle användas. Men då motionären ej med visshet kunde antaga, att Riksdagen skulle gilla detta förslag, vågade han blott göra den hemställan, som här ofvan ordagrant återgifvits.

Första Kammarens Första Tillfälliga Utskott — och Första Kammar-
ren sjelf, för så vidt den biträdt Utskottets förslag — synes hafva haft
i sigte dels samma mål som motionären, nemligen att samma läroböcker
måtte föreskrivas vid samtliga statens läroverk, dels äfven ett annat, nem-
ligen att vid hvarje särskildt läroverk ombyte af läroböcker mindre ofta
måtte ega rum samt större enhet råda i undervisningen inom de olika
klasserna.

I förra hänseendet ansluter sig nämnda Utskott temligen nära till
motionären. Det finner de exempel, som i motionen anföras, icke allenast
bekräftade, utan äfven här ytterligare illustrerade genom »Bidrag till
Sveriges Officiella Statistik: Undervisningsväsendet». Det upptager ock till
bemötande ännu en invändning, som kan göras mot motionärens förslag,
nemligen den, att läraren icke bör allt för strängt klafbindas vid valet
af läroböcker, emedan den ena läroboken möjligen kan lämpa sig bättre
efter den ene lärarens individualitet, den andra efter en annans, och er-
inrar härvid, att friheten bör — i detta som i andra fall — icke få urarta
till sjelfsväld, och att lärarens anspråk icke få tillgodoses i så hög grad,
att derigenom lärjungens på ett betänkligt sätt lemnas utan afseende.

Beträffande åter förhållanden, som för det närvarande inom *en och
samma* skola ofta skulle förefinnas, anför Första Kammarens Första Till-
fälliga Utskott, att den ofta obemedlade ynglingen måste vidkännas inga-
lunda obetydliga utgifter genom att vid flyttningen — icke allenast från
ett läroverk till ett annat, utan — från en klass till en annan vid samma
läroverk ej sällan nödgas anskaffa sig ett helt och hållet nytt bokförråd;
att vidare undervisningen måste på ett betänkligt sätt lida genom detta
ständiga ombyte af läroböcker, der lärjungen har svårighet att igenkänna
t. ex. samma språkföreteelser under nya namn och uttryck, måste lära sig

samma sak med olika ord och finner en helt och hållet ny uppställning af ämnet i sin helhet; och slutligen att särskildt med afseende på modersmålet det måste anses högst betänkligt, att, såsom allmänt känt vore, vid mer än ett af statens läroverk ynglingarne under genomgåendet af skolans samtliga klasser hade att göra med flera särskilda lärare, af hvilka ofta hvar och en hyste sin olika åsigt i rättskrifningsläran, så att den stafningsmetod, som i den ena klassen inlärdes, i den andra förkastades.

Med erinran derom att i de tid efter annan af regeringen tillsätta lärobokskommissionernas arbeten en säker och tillräcklig ledning förefunnits för eforaten och lärarne att göra goda urval bland tillgängliga läroböcker, samt med framhållande deraf att, om denna vink blifvit behörigen uppmärksammas, en vida större enhet otvifvelaktigt skulle hafva åstadkommit, än som nu vore fallet, och anledningarna till klagan dermed väsentligen blifvit undanröjda, gör nämnda Utskott, då så icke skett och då tidpunkten för förnyade och bestämdare åtgärder i detta hänseende torde vara särdeles lämplig, när Kongl. Maj:t inom kort antages komma att taga läroverksfrågan i sin helhet under behandling, den i början af detta betänkande anförda hemställan.

Af de två i det hela temligen skilda frågor, hvilka inom Första Kammaren sålunda bragts på tal, vill Utskottet behandla hvar och en för sig och gör början med den af dem, som af motionären i ämnet ej särskildt vidrörts, nemligen den, som afser förhållandena inom *en och samma* skola.

Ur gällande läroverksstadga må, till belysning af denna fråga, följande bestämmelser anföras:

• § 81. Eforus bestämme, på förslag af vederbörande rektor och lärare, valet af läroböcker, derest ej i ett eller annat hänseende är eller varder för läroverken i allmänhet annorlunda förordnad, samt ege tillse, att vid undervisningen de lärometoder begagnas, hvilka med iakttagande af denna stadgas föreskrift finnas till ändamålet ledande; och bör hvarje förändring i dessa afseenden ofördröjligen till Ecklesiastikdepartementet inberättas.

§ 96, mom. 2. Rektor skall tillse, att, der flere lärare undervisa i samma ämne, behörig likformighet i undervisningen iakttages, äfvensom att endast sådana läroböcker begagnas, som blifvit i vederbörlig ordning antagna.

§ 120, mom. 1. Lärarne i samma ämne sammanträde på kallelse af rektor eller vederbörande hufvudlärare inom de tvenne första veckorna af hvarje termin för att samråda om och uppgöra gemensam plan för ämnets behandling i läroverkets olika klasser, hvilken plan underställes rektors pröfning. Lektor såsom hufvudlärare åligge att vaka öfver den fastställda planens ändamålsenliga genomförande, och hafve han i följd deraf tillsyn öfver det sätt, hvarpå biträdande lärare undervisningen meddelar, men ege icke utan rektors vetskap och bifall deruti göra några anordningar. Finnes vid ett läroverk flere hufvudlärare i samma ämne, fördele de sins emellan nämnda åliggande. Äro lärarne af olika meningar i dessa frågor, medle och skilje rektor dem emellan. Der hufvudlärare icke finnes, fullgöre rektor de åligganden, som enligt denna § tillkomma hufvudläraren.

Mom. 2. Lärare i de ämnen, som ega närmare sammanhang med hvarandra, böra tid efter annan på kallelse af rektor och under ledning af honom eller den bland lärarne, som han derom anmodar, sammanträda och rådgöra om ett i möjligaste måtto likformigt sätt att behandla dessa ämnen.

Med afseende på sättet för antagande af läroböcker för hvarje särskild skola förefinnas således redan tydliga bestämmelser, och det synes Utskottet, att det tillvägagående härvid, som är föreskrifvet, äfven är det under nuvarande förhållanden naturligaste. Då nemligen eforerna utgöra den enda egentliga läroverksstyrelse, som för närvarande finnes, torde det vara med fullt fog, som bestämmandet af läroböcker — efter initiativ från läroverken — är åt dem öfverlemnadt. Huruvida åter eforerna äro lämplige att utöfva icke allenast den här ifrågavarande, utan äfven öfriga befattningar med läroverkens styrelse, är en omtvistad sak, som här icke föreligger, men som utan tvifvel inom kort, i sammanhang med öfriga till läroverkens organisation hörande frågor och med anledning af läroverkskomiténs häruti gjorda förslag, skall blifva föremål för Kongl. Maj:ts pröfning och derpå följande framställning till Riksdagen.

En undersökning deraf, huruvida i verkligheten giltig anledning till klagomål med afseende på beskaffenheten af de läroböcker, som för närvarande användas vid de särskilda läroverken, förefinnes, torde svårigen Utskottet kunna anställa, allra minst nu på den knappa tid, som vid Riksdagens slut stått till dess förfogande. Ej heller kan Utskottet, såsom motionären, af det förhållande, att olika läroböcker användas vid olika läroverk, draga den slutsatsen, att de vid några läroverk begagnade äro

mindre goda. Deremot har Utskottet för att utröna, huru pass befogadt det tal om »ständigt ombyte af läroböcker», som förekommer i Första Kammarens Utskotts betänkande, kan vara, för så vidt dermed förhållandet vid *ett och samma* läroverk åsyftas, ur läroverkens årsredogörelser för läsåret 1883—84 sökt inhemta upplysningar i denna fråga; enligt gällande föreskrift skall nemligen i ett särskildt moment af dessa redogörelser uppgift lemnas om det ombyte af läroböcker, som under läsåret egt rum. Utskottet har då funnit, att i 14 af rikets 35 högre allmänna läroverk intet ombyte af läroböcker egt rum under nämnda läsår; i 11 har *en* ny lärobok införts, i 5 *två*, i 2 *tre*, i 2 *sex* och i 1 *åtta*. Med kännedom om det antal ämnen, som i läroverkens olika klasser läsas, kan man ej säga, att dessa uppgifter häntyda på ett allt för starkt nyhetsbegär. Härvid bör ock märkas, att nya läroböcker numera införas successivt i klasserna, så att en lärjunge, som regelbundet flyttar från klass till klass, icke behöfver köpa sig en ny lärobok till samma omfång och med samma uppgift som en förut af honom använd, hvilket naturligen ej hindrar, att sedan han på skolans lägre stadium användt en mindre lärobok i något ämne (t. ex. Odhners mindre lärobok i svenska historien), han sedermera på ett högre stadium måste anskaffa en annan lärobok i samma ämne, affattad efter en utförligare plan (t. ex. Odhners större lärobok i svenska historien). — Äfven för de 5- och 3-klassiga läroverken är Utskottet i tillfälle att lemna motsvarande uppgifter. I 13 af de förra, hvilkas hela antal är 23, infördes under läsåret 1883—84 *ingen* ny lärobok, i 5 *en*, i 2 *två*, i 2 *tre* och i 1 *åtta*. I 14 3-klassiga läroverk infördes under samma läsår *ingen* ny lärobok, i 4 *en* och i 1 *två*. Samma omdöme, som nyss uttalades beträffande de högre läroverken, torde äfven ega sin giltighet med afseende på dessa senast omnämnda.

Hvad åter beträffar det af Första Kammarens Utskott särskildt framhållna läroämnet, modersmålets rättskrifning, så torde af de här ofvan gjorda utdragen ur gällande läroverksstadga framgå, att med afseende på detta, likasom öfriga läroämnena, förefinnes för rektor och lärare en bestämd skyldighet att tillse, att ämnet blir likformigt behandladt inom de olika klasserna af ett och samma läroverk. Om, särskildt för detta ämne, något större svårigheter att fullgöra denna skyldighet möta, så torde detta icke bero derpå, att en mindre god lärobok användes, än mindre derpå att läroboken ofta ombytes, utan på det väl kända förhållandet, att en allmän stor osäkerhet i modersmålets rättskrifning för närvarande råder. Åtgärder till undanrödjande af denna synas Utskottet

af behovet påkallade, men torde knappast stå i samband med utförandet af det af motionären väckta förslaget. Det torde ock kunna framhållas, att från enskilda lärareföreningars sida kraftiga åtgärder vidtagits för att vinna reda i denna i skolornas verksamhet visserligen djupt ingripande fråga.

Utskottet öfvergår nu till behandling af den af motionären väckta frågan, nemligen den om införandet af samma läroböcker *vid samtliga läroverken* i riket.

Sättet för läroböckers antagande gjordes äfven år 1862 till föremål för Riksdagens pröfning, om ock ärendet då förelåg under väsentligen annan form än den nu förevarande. En motionär inom Ridderskapet och Adeln föreslog nemligen, att Chefen för Ecklesiastikdepartementet skulle utse en nämnd, bestående af 3 personer, för att granska hvarje till departementet inkommande lärobok; denna nämnd skulle sammansättas af olika personer, allt efter som den inkomna skriften afhandlade olika undervisningsämnen. Annan lärobok än sådan, som af en dylik nämnd blifvit godkänd, skulle ej få vid statens läroverk användas. Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet understödde motionen. Det ville visserligen icke bestämdt förorda ett stadgande, enligt hvilket allestädes samma läroböcker skulle begagnas, när sådant onekligen motverkade en äfven inom denna litteratur gagnelig författaretäflan, samt icke *enhet* i förevarande hänseende vore det viktigaste ändamålet, utan man förnämligast hade att tillse lämpligheten af de använda läroböckerna, hvadan det torde göra till fyllest att i sådant afseende föreskrifva en granskning, hvarförinnan ingen lärobok skulle få i skolorna användas. Utskottet hade, lika med motionären, tänkt sig denna granskning af en nämnd; men denna borde vara ständigt att tillgå och således ej för hvarje särskildt fall eller för viss kortare period tillsättas, och vid sådant förhållande, samt för att inom sig inrymma tillräcklig sakkunskap i alla de särskilda ämnen, som kunde komma under dess ompröfning, borde den ej vara fåtalig. Då Utskottet emellertid ansåg, att enskildheterna vid utförandet ej borde göras till föremål för Riksdagens omedelbara beslut, hemställde det endast, att Riksdagen skulle i skrifvelse till Kongl. Maj:t anmäla — bland annat —, att den ansåge, »att läroböcker, innan de få vid något läroverk begagnas, skola undergå granskning och bedömande, i enlighet med hvad Kongl. Maj:t rörande sättet för en sådan gransknings verkstäl-

lande kan finna lämpligt föreskrifva». Denna hemställan bifölls endast af Bondeståndet. I Presteståndet afslogs den utan diskussion; samma öde rönt den ock i de två öfriga stånden, men först efter meningsutbyten, i hvilka såsom skäl mot Utskottets förslag framhölls, att det sammans genomförande skulle verka hämmande och uniformerande på författandet af läroböcker. — Ett sådant omdöme, om det ock med afseende på det då behandlade förslaget icke kunde anses obestriddigt, kan deremot med fog uppställas beträffande det förslag, som nu föreligger.

I våra dagar höras ofta klagomål öfver att samtliga statens skolor äro stöpta i samma form, att derigenom undervisningsväsendets fria och friska utveckling omöjliggöres, att de ansatser, som af nitiska och skicklige lärare kunna tagas till förbättringar, strax i början hejdas af reglementeringens band, och att ändtligen samtliga individer af det uppväxande släktet få de gryende anlagen böjda åt samma håll och tuktade efter samma snitt, hvarigenom en för kulturen menlig, ensidig uppfattning kommer att göra sig gällande. Att närmare undersöka befogenheten af dessa klagomål torde här ej vara platsen; men Utskottet vill för sin del, åtminstone ej utan tvingande skäl förorda något förslag, som genomfördt skulle gifva ytterligare näring åt sagda klagomål. På den grund kan Utskottet ej heller tillstyrka bifall till Första Kammarens nu föreliggande beslut. Att detta, äfven med den förmildrande vändning det inom Kammaren erhöll, skulle, om det hos Kongl. Maj:t vunne det afseende, motionären, Första Kammarens Utskott och Första Kammaren sjelf åsyftat, hafva till följd, att läroboksförfattarnes verksamhet blefve i betydande mån klafbunden, anser Utskottet vara obestriddigt. Fara är ock, att de åsyftade åtgärderna skulle medföra en ensidig rigtning i hela vårt undervisningsväsende, så mycket betänkligare, som på detta område, på grund af lärareverksamhetens egen natur, ändock förefinnes en ganska stark frestelse att råka in i slentrianens föga drifvande strömfåra.

Mot dessa olägenheter och vådor synas de olägenheter, öfver hvilka motionären anför klagomål, vara af jembörelsevis ringa betydelse. Hvad först beträffar den omständigheten, att en lärare, som kanske under en längre tid vant sig vid vissa läroböcker, skulle, då han förflyttas från ett läroverk till ett annat, få svårt att sätta sig in i andra läroböcker, som vid detta senare möjligen begagnas, torde dels denna svårighet endast i undantagsfall vara af någon betydighet, dels den framhållna olägenheten än oftare komma att visa sig, om motionärens förslag vunne afseende, enär man nu kan dröja med införandet af en ny lärobok, tills förhållan-

dena vid läroverket därför ej lägga hinder i vägen, under det att, enligt motionärens önskan, ombyte af läroböcker skulle ega rum samtidigt vid samtliga statens läroverk, hvarje särskildt sådant må vara beredt därför eller icke. Deremot är visserligen den olägenhet, som motionären egentligen synes åsyfta, nemligen den, som kan träffa en lärjunge, då han flyttar från ett läroverk till ett annat, vida mer afsevärd. Men icke heller denna torde, i betraktande af det jemförelsevis ringa antal lärjungar, som för den samma äro utsatta, vara tillräckligt skäl för Första Kammarens beslut gent emot de starka skäl *mot* detsamma, som här ofvan blifvit anförda. Endast så mycket borde, enligt Utskottets förmenande, i denna sak göras, att vid ett lägre läroverk och vid det högre, till hvilket det förras lärjungar efter dettas genomgående vanligen vände sig, så stor likformighet i förevarande hänseende blefve rådande, att en lärjunge vid öfvergången till det högre läroverket dels ej behöfde köpa sig nya läroböcker, så vida detta icke i alla händelser af lärogången betingades, dels utan särskilda svårigheter der kunde följa med undervisningen. Men för detta ändamål torde ej en skrifvelse från Riksdagen till Kongl. Maj:t vara af nöden, likasom ett sådant resultat ej heller skulle motsvara motionärens och Första Kammarens önskningsar. Såsom ett bevis på att denna sak redan är beaktad, kan för öfrigt anföras, att Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk för lång tid sedan förordnat, att inom de fem lägsta klasserna af samtliga under densamma lydande läroverken enahanda läroböcker skola begagnas.

Slutligen kan Utskottet icke undgå att anmärka, att för uppnåendet af det mål, som motionären eftersträfvat, och med honom Första Kammarerna, om än denna ej tänker sig detsamma lika strängt genomfördt, skulle krävas ganska omfattande anstalter. Motionären har sjelf framkastat den tanken, att Kongl. Maj:t hvart femte år skulle tillsätta en granskningskommission, hvilken under året hade att granska tillgängliga läroböcker och för de följande fem åren bestämna, hvilka bland dem i statens skolor och dess olika klasser skulle användas. Men det torde vara klart, att *en* sådan kommission icke skulle vara till fyllest, utan att, med hänsyn till läroämnenas mängd och vexlande natur, ovilkorligen flere sådana, kanske ända till 6, skulle blifva af nöden.

Utskottet, som anser, att en sådan likformighet i läroböcker för samtliga läroverk, som Första Kammararen synes åsyfta, icke skulle vara lycklig, och som är öfvertygad om att frågan om bästa sättet för antagande af läroböcker inom kort skall, i sammanhang med frågan om förändrad organisation af läroverkens styrelser, blifva föremål för Kongl. Maj:ts pröfning, hemställer,

att Andra Kammararen icke måtte biträda Första Kammarens ifrågavarande beslut.

Stockholm den 11 Maj 1885.

På Utskottets vägnar:

SIGFRID WIESELGREN.

Reservation:

af Herr *E. Öberg.*